

Ministry of JUSTICE

WSTĘP

Parlament uchwała setki ustaw dotyczących różnych aspektów naszego życia. Czasem tak naprawdę trudno jest ustalić, jakie podstawowe prawa nam przysługują. Ponad pięćdziesiąt lat temu Wielka Brytania zagwarantowała podstawowe prawa obywateli, przyjmując jako jeden z sygnatariuszy Europejską Konwencję Praw Człowieka (EKPC). Nadal jednak jedyną metodą ich egzekwowania było kierowanie skarg do Trybunału w Strasburgu.

Ustawa o Prawach Człowieka (Human Rights Act) oznacza, że możemy teraz egzekwować nasze prawa na miejscu, w Wielkiej Brytanii. I każdy z nas zna teraz lepiej podstawowe wartości i standardy praw, jakie nam przysługują. Niniejsza ulotka przybliży treść Ustawy o Prawach Człowieka i opisuje jej funkcje. Rządy Wielkiej Brytanii przestrzegają Konwencji Europejskiej od ponad 50 lat, więc najprawdopodobniej Ustawa nie byłaby wcale potrzebna. Gdyby jednak władza miała kiedykolwiek naruszyć przysługujące nam prawa, dobrze jest wiedzieć, jak w takim przypadku powinniśmy postąpić.

CZYM JEST USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA?

Human Rights Act 1998 (Ustawa o Prawach Człowieka 1998) jest aktem prawnym, który zaczął w pełni obowiązywać w październiku 2000 roku. Jest to akt, który gwarantuje przestrzeganie podstawowych praw i swobód przyjętych w ramach Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na terenie Wielkiej Brytanii.

JAKIE SĄ FUNKCJE USTAWY?

Ustawa ma trzy proste funkcje:

- Ustala, że gwałcenie praw gwarantowanych przez Konwencję przez jakikolwiek organ władz publicznych, ministerstwa, władze lokalne lub policję są sprzeczne z

prawem, chyba że Parlament w swojej Uchwale stwierdził, że organ ten nie mógł postąpić inaczej.

- Oznacza to również, że rozprawy sądowe o pogwałcenie praw człowieka mogą toczyć się przed sądami i trybunałami Wielkiej Brytanii. Przed wprowadzeniem Ustawy każda osoba, która uważała, że jej prawa człowieka gwarantowane przez Konwencję zostały naruszone, musiała szukać sprawiedliwości przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu.
- Ustala, że wszelkie nowe przepisy prawa obowiązujące w Wielkiej Brytanii muszą zostać dostosowane w taki sposób, aby gwarantowały prawa człowieka przyjęte przez Konwencję, jeśli jest to fizycznie możliwe. Jeśli sąd stwierdzi, że jest to niemożliwe, wówczas organem, który rozstrzyga o dalszej linii postępowania, jest Parlament.

CZYM JEST EUROPEJSKA KONWENCJA PRAW CZŁOWIEKA?

Jest to jeden z najstarszych i najważniejszych traktatów przyjętych przez Radę Europy, grupę państw, którą Sir Winston Churchill poprosił po zakończeniu II Wojny Światowej do podpisania takiego dokumentu, aby akty okrucieństwa i bestialstwa wojny nie powtórzyły się w przyszłości.

Rada Europy jest organem całkowicie niezależnym od Unii Europejskiej (UE). Posiada swój własny Trybunał Praw Człowieka z siedzibą w Strasburgu, we Francji. Obywatele mogą składać w Strasburgu skargi w przypadkach łamania przysługujących im w ramach Konwencji Europejskiej praw człowieka.

Jednak do roku 2000 Konwencja Europejska nie była częścią krajowego systemu prawnego Wielkiej Brytanii, więc sądy Wielkiej Brytanii nie mogły oficjalnie rozpatrywać tego typu skarg.

PRAWA, KTÓRE PRZYSŁUGUJĄ OBYWATELOM NA MOCY KONWENCJI

Ustawa o Prawach Człowieka (Human Rights Act) obejmuje szesnaście podstawowych praw i swobód, z których każda została ujęta w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Nie są to wyłącznie prawa dotyczące kwestii życia i śmierci, takich jak zakaz stosowania tortur i zabijania; dotyczą one również praw stosowanych w życiu codziennym: określają zakres wolności słowa, swobodę wyznań, prawa do sprawiedliwego procesu sądowego i wiele innych podobnych uprawnień podstawowych.

(Artykuł 1 stanowiący wstęp do ustawy)

ARTYKUŁ 2 PRAWO DO ŻYCIA

Życie każdego jest chronione przez prawo; jest to prawo absolutne przysługujące każdemu człowiekowi. Istnieją jednak pewne określone okoliczności, w których Państwo może pozbawić życia, np. jeśli policjant, w sposób uzasadniony, działa w samoobronie.

ARTYKUŁ 3 ZAKAZ STOSOWANIA TORTUR

Nikt nie może być poddany torturom ani też traktowany lub karany w sposób uważany powszechnie za nieludzki lub poniżający.

ARTYKUŁ 4 ZAKAZ NIEWOLNICTWA I PRACY PRZYMUSOWEJ

Nikt nie może być traktowany jak niewolnik, ani też zmuszany do wykonywania określonych rodzajów pracy.

ARTYKUŁ 5 PRAWO DO WOLNOŚCI I BEZPIECZEŃSTWA

Nikt nie może być pozbawiany wolności – „aresztowany lub przetrzymywany” – chyba, że w ograniczonych przypadkach

określonych w artykule (np. w przypadku podejrzenia lub skazania za popełnione przestępstwo) i tylko wtedy, jeśli jest to uzasadnione przez wyraźnie określoną procedurę prawną.

ARTYKUŁ 6

PRAWO DO SPRAWIEDLIWEGO PROCESU

Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego procesu w uzasadnionym przez okoliczności okresie. Dotyczy to zarówno oskarżeń o popełnienie przestępstw kryminalnych, jak również w sprawach dotyczących praw i obowiązków nakładanych przez kodeks cywilny. Rozprawy muszą być prowadzone przez niezależne i bezstronne organy sądowe ustanowione na mocy prawa. Istnieje możliwość wykluczenia publiczności z udziału w rozprawach (nie dotyczy to jednak orzeczenia wyroku), jeśli okaże się to niezbędne do ochrony takich kwestii, jak bezpieczeństwo narodowe czy praworządność (porządek publiczny).

W przypadku oskarżenia o popełnienie przestępstwa każdy pozostaje niewinny aż do momentu zgodnego z prawem orzeczenia winy i posiada określone prawa umożliwiające godziwą obronę.

ARTYKUŁ 7

ZAKAZ KARANIA BEZ PODSTAWY PRAWNEJ

Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia przestępstwa wynikającego z działań, które w czasie, gdy je wykonywał, nie były uważane za karalne. Każdy ma również prawo do ochrony przed podwyższaniem wymiaru kary za popełnione przestępstwo w okresie po orzeczeniu wyroku.

OGRANICZENIE PRAW

Prawa opisane w artykułach od 8 do 11 mogą zostać ograniczone w przypadku konieczności osiągnięcia uzasadnionego celu nadrzędnego (dla dobra społecznego).

Precyzyjnie określone dla każdego artykułu przyczyny, które uzasadniają wprowadzenie opisywanych powyżej ograniczeń

różnią się od siebie, ale generalnie należą do nich zdrowie i bezpieczeństwo publiczne, zapobieganie przestępstwom oraz ochrona praw osób trzecich.

ARTYKUŁ 8 PRAWO DO POSZANOWANIA ŻYCIA PRYWATNEGO I RODZINNEGO

Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i korespondencji. Prawo to może zostać ograniczone tylko w określonych uzasadnionych okolicznościach.

ARTYKUŁ 9 WOLNOŚĆ MYŚLI, SUMIENIA I WYZNANIA

Każdy ma prawo do posiadania swoich poglądów, wyznania i myśli, jak również do wyznania religijnego. Wprowadzanie ograniczeń powyższych praw dozwolone jest wyłącznie w określonych okolicznościach.

ARTYKUŁ 10 WOLNOŚĆ WYRAŻANIA OPINII

Każdy z nas ma prawo do swoich opinii i wyrażania poglądów zarówno indywidualnie, jak i grupowo. Prawo to obowiązuje nawet w przypadkach, gdy poglądy te są niepopularne lub drażniące. Prawo to może zostać ograniczone tylko w określonych okolicznościach.

ARTYKUŁ 11 WOLNOŚĆ ZGROMADZEŃ I STOWARZYSZANIA SIĘ

Każdy z nas ma prawo do tworzenia pokojowych zgromadzeń. Każdy ma również prawo do tworzenia stowarzyszeń z udziałem innych ludzi, w tym do tworzenia związków zawodowych. Prawa te można ograniczyć tylko w określonych okolicznościach.

ARTYKUŁ 12

PRAWO DO WSTĘPOWANIA W ZWIĄZEK MAŁŻEŃSKI

Kobiety i mężczyźni mają prawo do wstępowania w związki małżeńskie i zakładania rodziny. Prawo krajowe nadal określa sposób oraz ograniczenia wiekowe dla zawierania powyższych związków prawnych.

(**ARTYKUŁ 13** nie został ujęty w Ustawie o Prawach Człowieka)

ARTYKUŁ 14

ZAKAZ DYSKRYMINACJI

W ramach praw gwarantowanych przez Konwencję Europejską każdy z nas ma prawo do równego traktowania bez względu na rasę, wyznawaną religię, płeć, poglądy polityczne lub inny status, chyba że takie postępowanie można obiektywnie uzasadnić. Każdemu przysługują te same prawa gwarantowane przez Konwencję, bez względu na jego status.

ARTYKUŁ 1 PROTOKOŁU 1¹

OCHRONA WŁASNOŚCI

Każdy z nas ma prawo do pokojowego korzystania ze swojej własności. Władze publiczne nie mogą ingerować w korzystanie z prywatnej własności, ani narzucać sposobów jej użytkowania, z wyjątkiem pewnych okoliczności określonych przez prawo.

ARTYKUŁ 2 PROTOKOŁU 1

PRAWO DO WYKSZTAŁCENIA

Nikomu nie można zabraniać prawa dostępu do systemu oświaty.

¹ (protokół stanowi późniejsze uzupełnienie do ustaleń Konwencji)

ARTYKUŁ 3 PROTOKOŁU 1 PRAWO DO WOLNYCH WYBORÓW

Wybory do ciała ustawodawczego (np. parlamentu) muszą być wolne i sprawiedliwe i powinny być przeprowadzane w formie tajnego głosowania. Istnieje możliwość nakładania określonych ograniczeń na osoby uprawnione do głosowania (np. wiek minimalny).

PROTOKÓŁ 6 / ARTYKUŁ 1 PROTOKOŁU 13 ZNIESIENIE KARY ŚMIERCI

Protokół 6 zniósł karę śmierci z pewnymi ograniczonymi zastrzeżeniami dotyczącymi okresów wojny, ale tylko w przypadku jej stosowania zgodnie z wyraźnie określonymi przepisami prawa. Protokół 13 zastępuje Protokół 6 i znosi karę śmierci całkowicie (bez względu na okoliczności).

JAKI WPŁYW MA NA NAS USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA?

- **CZY USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA ZMIENIŁA MOJE PRAWA?**

Nie. Ale dzięki Ustawie o Prawach Człowieka proces egzekwowania tych praw (dochodzenia ich w sądzie) jest łatwiejszy i przebiega znacznie szybciej. Zamiast składania skarg do Trybunału w Strasburgu, można teraz wnieść sprawę do sądu w Wielkiej Brytanii.

- **CZY USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA WPŁYNĘŁA NA SPOSÓB POSTĘPOWANIA RZĄDU I ORGANÓW WŁADZ PUBLICZNYCH?**

Tak. Ustawa o Prawach Człowieka ustala, że wszystkie organy władzy publicznej przy podejmowaniu decyzji, które mają na nas wpływ, muszą zwracać szczególną uwagę na przysługujące nam prawa. Do organów władzy publicznej należą: ministerstwa, władze lokalne lub władze ochrony zdrowia i takie organy jak: policja, sądy oraz firmy prywatne w przypadku wykonywania przez nie funkcji publicznych.

To nic nowego – poszanowanie praw oraz równoważenie praw i obowiązków zawsze stanowiły ważny aspekt dla służby publicznej w naszym kraju. Ustawa o Prawach Człowieka gwarantuje jednak, że osoby mające nad nami władzę nie mogą ignorować naszych praw, nawet w przypadku, jeśli wydaje im się, że robią to w dobrej wierze. Muszą zwracać uwagę na zachowanie równowagi pomiędzy prawami a obowiązkami, którą mogą zaburzyć. Starannie przeanalizują więc sytuację, zanim podejmą kroki, które mogłyby kogoś skrzywdzić.

Za każdym razem, gdy rząd wychodzi z propozycją do parlamentu o uchwalenie nowej ustawy, odpowiedzialny za tę propozycję minister powinien złożyć oświadczenie, wymagane przez Ustawę o Prawach Człowieka, w którym deklaruje poszanowanie przez nową ustawę praw gwarantowanych w ramach Konwencji.

- **CZY MOŻNA WYKORZYSTAĆ USTAWĘ O PRAWACH CZŁOWIEKA PRZECIW OSOBIE PRYWATNEJ, KTÓRA NARUSZA MOJE PRAWA?**

Nie bezpośrednio. Osoba prywatna nie może pozwać do sądu, ani też zostać pozwana przez osobę prywatną za pogwałcenie praw gwarantowanych przez Konwencję. Możemy jednak korzystać z tego pośrednio, ponieważ Ustawa o Prawach Człowieka ma za zadanie nadawanie prawom treści i mocy jak najbliższej prawom określonym w Konwencji.

Znacznie łatwiej jest również domagać się praw, które zostały ujęte w formie pisemnej. Można je precyzyjnie wskazać osobie, która według nas je ignoruje.

- **A CO Z NASZYM OBOWIAZKAMI? CZY NASZE PRAWA GWARANTOWANE PRZEZ USTAWĘ SĄ NIEOGRANICZONE?**

Nie są. Większość praw zawartych w Ustawie o Prawach Człowieka posiada określone ograniczenia, które zabezpieczają przed takim ich użyciem, które mogłoby naruszać prawa osób trzecich – lub też nie uwzględniały praw

szerszej społeczności. W demokratycznym społeczeństwie każdy obywatel ma określone prawa. Twoje prawa mają pierwszeństwo, ale podobnie jest z prawami innych. Jesteśmy więc zmuszeni akceptować pewne ograniczenia naszych praw, aby umożliwić w ten sposób sprawiedliwe traktowanie innych.

Na przykład prawo do wolności osoby, która popełnia przestępstwo, może zostać ograniczone. Wolność słowa nie oznacza wcale, że mamy prawo krzyczeć „Pożar!” w zatłoczonej sali, gdy tak naprawdę nic się nie pali.

- **CZY USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA RZECZYWIŚCIE COŚ ZMIENIA?**

Jest to rodzaj prawa nadrzędnego, które ma wpływ na inne prawa. Prawa i ich ograniczenia stanowią tak naprawdę zbiór podstawowych wartości. Poszanowanie praw i wszystko, co się z nimi wiąże, pomaga zmieniać nasz sposób myślenia i zachowania oraz tworzyć atmosferę sprzyjającą dyskusjom nad decyzjami i postrzeganiem sposobów postępowania. To, jak dalece Ustawa o Prawach Człowieka poprawia komfort życia w Wielkiej Brytanii, zależy od tego, jak dalece my wszyscy szanujemy wartości, które Ustawa gwarantuje.

- **JAKIE ZNACZENIE MA USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA DLA DEMOKRACJI?**

Demokracja jest jedyną formą rządów która umożliwia przestrzeganie praw Konwencji Europejskiej. Tolerancja i zdolność do akceptacji szerokiego spektrum poglądów i zachowań stanowi podstawę demokracji – jest też fundamentem praw Konwencji. Ustawa o Prawach Człowieka uznaje parlament jako fundament rządów demokratycznych w naszym kraju. Fakt ten powinien zachęcać do przejrzystości i otwartości procesu rządzenia, ponieważ organy władzy publicznej używają języka Konwencji w dyskusjach nad określonymi problemami. Ponieważ jest to język, który rozumieją wszyscy, jesteśmy w stanie lepiej zrozumieć temat dyskusji – i ewentualnie dołączyć się.

- **CZY USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA ZADOWALA WSZYSTKICH?**

Nie zawsze. Nad określonymi decyzjami toczą się spory, a prawa wchodzą często ze sobą w konflikt. Jest wiele tematów, co do których nigdy nie dojdzie do pełnej zgody, np. co do zakresu prywatności, praw ofiar czy swobody wyrażania poglądów. Ustawa o Prawach Człowieka ma wpływ na decyzje w powyższych sprawach. Niektórzy mogą mieć również odczucie, że osiągnięte rozwiązania są niewłaściwe. Mimo to Ustawa o Prawach Człowieka powinna jednak gwarantować możliwość dyskusji i fakt, że podstawowe prawa człowieka są przestrzegane w sposób zrównoważony.

- **JAKIE ZNACZENIE DLA SĄDÓW I SĘDZIÓW MA USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA?**

Ustawa o Prawach Człowieka pomaga im chronić prawa jednostki gwarantowane przez Konwencję i dzięki niej mają narzędzie do przeprowadzania weryfikacji, czy prawa społeczności znajdują się w stanie równowagi. W przypadku naruszenia praw jednostki organy władzy publicznej mają obowiązek wykazać, że narzędzie, którego używają do rozwiązywania problemów, ma „odpowiedni rozmiar”. Zjawisko to często określa się mianem „proporcjonalności”: władza może ingerować w prawa jednostki tylko w zakresie niezbędnym do osiągnięcia określonych celów ujętych w Konwencji.

Na przykład jednym z fundamentalnych praw człowieka jest prawo do zgromadzeń i prawo do spotkań z innymi ludźmi.

Jeśli więc policja lub organy władzy rozważają możliwość wydania zakazu dla określonej demonstracji lub ograniczenia tras przemarszu do określonych miejsc, nie wolno im po prostu nałożyć zbiorowego zakazu. Muszą starannie rozważyć, jakie działanie jest w tym przypadku proporcjonalne tak, by nie posunąć się dalej niż jest to absolutnie niezbędne do zabezpieczenia innych przed niebezpieczeństwami, które przewidują. Każdy sąd w kraju został przeszkolony w zakresie

udzielania pomocy osobom w przypadku naruszania ich praw przez organy władzy publicznej.

- **CZY SĄDY MOGĄ UCHYLAĆ DECYZJE PARLAMENTU?**

Nie. Ustawa o Prawach Człowieka mówi wyraźnie, że sędziowie nie mają prawa do uchylania decyzji parlamentu. Sądy mogą jednak stosować/interpretować prawo zgodnie z prawami gwarantowanymi przez Konwencję. Sędziowie mieli zawsze prawo do samodzielnej interpretacji przepisów prawa. Ustawa o Prawach Człowieka oznacza jednak, że muszą działać w obrębie demokratycznego kodeksu wartości, opierającego się na prawach Konwencji.

- **CZY USTAWA O PRAWACH CZŁOWIEKA OZNACZA WIĘCEJ ROZPRAW W SĄDACH?**

Nie w ostatecznym rozrachunku. Złożenie skargi w sądzie jest ostatecznością. Ustawa o Prawach Człowieka ułatwia zrozumienie praw i dzięki niej organy władzy lepiej rozumieją sposoby, w jaki sądy interpretują prawo. Pierwotnie obywatele próbowali korzystać z nowej ustawy, aby po prostu dowiedzieć się, gdzie leżą granice równowagi pomiędzy ich prawami a prawami innych osób. Sędziowie wyjaśnili jednak wyraźnie, że nie będą tracić czasu na tego typu bezprzedmiotowe spory.

Na przykład jedno z naszych fundamentalnych praw do wstępowania w związek małżeński mówi, że prawo to przysługuje obywatelom, którzy osiągnęli określony wiek. W Wielkiej Brytanii prawo określa ten wiek na 16 lat. Zwracanie się do sądu o pozwolenie na zawarcie związku małżeńskiego w młodszym wieku prawie zawsze będzie uważane przez sąd za stratę czasu. Jest to decyzja, którą podejmuje indywidualnie każde z państw sygnatariuszy Konwencji.

- **A CO ZE SZKOCJĄ, WALIĄ I IRLANDIĄ PÓŁNOCNĄ?**

Parlament w Westminsterze jest uprawniony do uchwalania wszelkich praw, bez względu na stanowisko Konwencji. Zgromadzenia Walii, Irlandii Północnej oraz parlament Szkocji

nie mają takich uprawnień. Jeśli uchwalą prawa, które nie uwzględniają prawa Konwencji, sądy mogą je oddalić.

- **GDZIE MOŻNA ZNALEŹĆ WIĘCEJ INFORMACJI NA TEN TEMAT?**

Więcej informacji na temat Ustawy o Prawach Człowieka (Human Rights Act) można znaleźć pod adresem:

www.humanrights.gov.uk

Mona też wysłać zapytanie na następujący adres: Human Rights Division, Ministry of Justice, 6th Floor, Selborne House, 54 Victoria Street, London SW1E 6QW

W Irlandii Północnej zapytania prosimy kierować na adres: The Equality and Human Rights Unit, Office of the First Minister and Deputy First Minister (OFMDFM), Room E3.18, Castle Buildings, Stormont Estate, Belfast, BT4 3SR

W Szkocji listy z zapytaniami prosimy wysyłać na adres: Scottish Executive Justice Division, St Andrew's House, Regent Road, Edinburgh, EH1 3DG

W Walii na adres: Strategic Equality & Diversity Unit, Welsh Assembly Government, Cathays Park, Cardiff, CF10 3NQ

Bardziej szczegółowy poradnik dotyczący Ustawy o Prawach Człowieka pod tytułem „The Guide to the Human Rights Act” jest dostępny w językach angielskim i walijskim.

Aby złożyć zamówienie na darmowy egzemplarz, prosimy dzwonić pod numer 020 7210 1437 lub numer Minicom 0800 358 3506.

Aby złożyć zamówienie na egzemplarz niniejszej ulotki w formie kasety audio lub zapisanej alfabetem Braille'a lub w innym języku wymienionym poniżej, prosimy o telefon na numer 020 7210 1437 lub Minicom 0800 358 3506.

Niniejsza ulotka dostępna jest w następujących językach: walijski, bengalski, pendżabski, gudżarati, urdu, arabski, kantoński, polski, somalijski, francuski, tamili.